

ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಣಿಯರ ಕೊಡುಗೆಗಳು

ಡಾ. ಅನಿತ ಟಿ

ಅತಿಥಿ ಉಪನ್ಯಾಸಕರು, ಬಿ.ಎ, ಹಾನರ್ಸ್, ಇತಿಹಾಸ ವಿಭಾಗ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

Abstract:

ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರು ಪ್ರಮುಖರು. ನಾಡಿನ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅನೇಕ ಕಟ್ಟಡಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಹೊಯ್ಸಳರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು 11ನೇ ಮತ್ತು 14ನೇ ಶತಮಾನದ ನಡುವೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪರಿಚಯಿಸಿತು. ಇವರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುವ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರು, ಮದನಿಕೆಯರು, ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಕಥೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅರಳಿಸಿರುವುದು ಇವರ ಕಲೆಯ ಕೈಚಳಕವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಈ ಕಲಾ ಕುಸುರಿಯು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿರುವುದು ಜನರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಮುನ್ನ ಅದರ ನೀಲನಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ನಂತರ ವಿಗ್ರಹದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊಯ್ಸಳರ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳ ಕೆತ್ತನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯು ಅಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಏನೂ ಅಲ್ಲ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಇವರ ಕಾಲದ ಕಲಾ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಬೆಳವಡಿ, ಅಮೃತಾಪುರ, ಹೊಸಹೊಳೆ, ಮೊಸಳೆ, ಅರಸೀಕೆರೆ, ಬಸರಾಳು, ಕೆಕ್ಕೇರಿ ಮತ್ತು ದುದ್ದ ಮುಂತಾದ ದೇವಾಲಯಗಳ ರಚನೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಕಲಾ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಣಿಯರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

Keywords: ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ, ಹೊಯ್ಸಳರು, ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಪೀಠಿಕೆ

ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ಇತಿಹಾಸವು ಹೆಚ್ಚು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದಾಗಿದೆ. ಈ ಮನೆತನವು ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ತನ್ನ ಕಲಾ ಸೊಬಗಿನ ಕಂಪನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹರಡುತ್ತಿದೆ. ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಮತ್ಯಾವ ರಾಜಮನೆತನದ ಕಲಾಸೊಬಗು ಸಾಟಿ ಎನಿಸಲಾರವು. ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಲೆಯನ್ನು ಅರಳಿಸುವ ಕಲಾಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪ್ರತೀಕವೇ

ಹೊಯ್ಸಳರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಮೇರುಗರಿಯೆನಿಸಿದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟದ ಅರಸಿ ಮತ್ತು ಯುವರಾಣಿಯರು ಕಲಾ ಸೇವೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವರ ಬಗ್ಗೆ ಬಹುಶಃ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮೌಖಿಕ ಇತಿಹಾಸವು ರಾಣಿಯರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಗದವರ ಕೊಡುಗೆಗಳ ಬಗೆಗೂ ವಿವರಣೆಯನ್ನು

Please cite this article as: ಅನಿತ ಟಿ. (2024). ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಣಿಯರ ಕೊಡುಗೆಗಳು. ಸೃಜನಿ: ಇಂಡಿಯನ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಇನ್ಫೋರ್ಮೇಟಿವ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಅಂಡ್ ಡೆವಲಪ್‌ಮೆಂಟ್, 3(2), 169-176

ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ, ಕೃಷಿ, ನೀರಾವರಿ, ವಾಣಿಜ್ಯ - ವ್ಯಾಪಾರ, ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ, ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಬಸದಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರ ಪಾತ್ರ ಬಹು ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೂಲ ಸೌಕರ್ಯಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಸ್ವತಃ ರಾಣಿಯರೇ ಕಾಳಜಿವಹಿಸಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು. ಉನ್ನತ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಗದ ಮಹಿಳೆಯರು ವೃತ್ತಿ ಕಸುಬುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಅನೇಕ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ರಾಣಿಯರು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರಾಣಿಯರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಭೂದಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು.

ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ರಾಣಿ ಜೈನಧರ್ಮದ ಶಾಂತಲೆಯನ್ನು ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ,

ಶಾಂತಲಾದೇವಿಯ ಗುಣಮಂ

ಶಾಂತಲಾ ದೇವಿಯ ಸಮಸ್ತ ದಾನೋನ್ನತಿಯಂ

ಶಾಂತಲಾ ದೇವಿಯ ಶೀಲೆಮ

ಚಿಂತ್ಯ ಭುವನೈಕ್ಯ ದಾನ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಯಂ
ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯು ದಾನಕ್ಕೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದು ಕಲೆ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲಾ ಹಿರಿಮೆ ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲವದು. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಬಲ ಹಾಗೂ ಕಲೆಯ ಪೋಷಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ತನ್ನ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜನತೆಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಗುವಂತ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಆತನ ರಾಣಿಯೂ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯೂ ಆದ ಶಾಂತಲೆಯೂ ಆತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಶಾಂತಲೆಯು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ತನ್ನ ಹಿರಿಯ ರಾಣಿ ಶಾಂತಲೆಯ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬೇಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.¹ ಮತ್ತು ತಲಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.² ಬೇಲೂರಿನ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ಸನಿಹದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಕಪ್ಪೆಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಶಾಂತಲೆಯೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾಳೆ.³ ಬೇಲೂರಿನ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ಕಲಾ ಕುಸುರಿ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆಯು ಮಂತ್ರ ಮುಗ್ಧರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು “ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಎಂ.ಹೆಚ್.ಕೃಷ್ಣರವರು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಹೆನ್ರಿಕ್ ಕಸಿನ್ಸ್ ಎಂಬುವವರು “ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೆತ್ತನೆಯ ನುಣುಪುಗಳು ಈ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಗಿಂತ ಸೊಗಸಾಗಿರಲಾರವು” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು “ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿನ ಭಾವಗೀತೆ” ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಚಿನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ಮುಖ್ಯ ಗೋಪುರ

¹ ಎ.ಕೆ.ವಿ.ಬೇಲೂರು, ಶಾ.ಸಂ.58,ಕ್ರಿ.ಶ.117

² ಎ.ಕೆ.ವಿ. ಟಿ.ನರಸೀಪುರ, ಶಾ.ಸಂ.151, ಕ್ರಿ.ಶ.117

³ ಗೋಪಾಲ್, ಬಾ.ರಾ. (1993). ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲೆಗಳು. ಸಂ-4, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು.

ನಕ್ಷತ್ರಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯ

ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ ಬೇಲೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಯಗಚಿ(ಬದರಿ) ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಚೆನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ವಿಜಯ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಎಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿವಾಸ, ಐಹಿಕ ವೈಕುಂಠ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ವಾರಾಣಾಸಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಚೆನ್ನಕೇಶವ ಎಂದರೆ ಬೆಳಕು ಮತ್ತು ಸುಂದರ ಕೇಶವ ಎಂದರ್ಥವಾಗಿದ್ದು, ಇದು ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಇದನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ 1117ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ನಕ್ಷತ್ರಕಾರದ ತಳವಿನ್ಯಾಸವಿದ್ದು ಗೋಪುರವು ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ತಲಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚೋಳರ ಸೇನಾಪತಿ ಆದಿಯಮನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅದರ ವಿಜಯದ ಸವಿನೆನಪಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಜೈನಧರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ದಾಖಲೆಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ದಾಸೋಜಾ, ಚಾವಣ, ಮಲ್ಲಿಯನ್ನಾ, ಮಲ್ಲೋಜಾ ಹಾಗೂ ನಾಗೋಜಾ ಎಂಬುವವರು.

“ಬೇಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರ ಕೆತ್ತನೆ ಹೆಚ್ಚು ಹಳಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ ಕಥೆಯ ಕೆತ್ತನೆ ಹೆಚ್ಚು” ಎಂದಿರುವುದು ದೇವಾಲಯಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆಯ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬೇಲೂರಿನ ಚೆನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಲೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಜೀವಾತ್ಮ (ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಲೆಗಳು) ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮ (ದೇವರಿಗೆ

ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಲೆಗಳು) ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಇದು ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸ್ಥಳವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾಗದ ಕಟ್ಟಡದ ಕೆಳಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತವಾದ ಆನೆ, ಶೌರ್ಯದ ಸಂಕೇತವಾದ ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ವೇಗದ ಸಂಕೇತವಾದ ಕುದುರೆಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಸುಮಾರು 900 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯ ಬಳಪದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಸುತ್ತಲೂ ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ಹಂಸ ಹೀಗೆ ಇತರೆ ದಶಾವತಾರಿ ಕೆತ್ತನೆ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ.

ದರ್ಪಣ ಹಿಡಿದಿರುವ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯ ವಿಗ್ರಹ ಹೆಚ್ಚು ಆಕರ್ಷಕ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮ ಇಲಾಖೆಯು ತನ್ನ ಲೋಗೋವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಹೋಲಿಕೆಯಾಗುವ ಸುಮಾರು 42 ಮದನಿಕೆಯಿರುವ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಇವೆ ಹಾಗೂ 644ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಆನೆಗಳ ಸಾಲಿದ್ದು ಇದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿನ್ಯಾಸವಿರುವ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಹಾಗೂ ತ್ರಿಭಂಗ ನರ್ತನ ಶಿಲೆಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆ (ದರ್ಪಣ ಸುಂದರಿ)

ಹೊಯ್ಸಳರ ನಂತರ ಬಂದ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಭೂದೇವಿ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳ ಜಗತಿ ಚೌಕಾಕಾರವಿದ್ದರೆ ಹೊಯ್ಸಳರ ಶೈಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಾಕಾರದ ಸಮ್ಮಿಲನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಚಿನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ 32 ನಕ್ಷತ್ರಾಕಾರದ ಮೂಲೆ (Corner) ಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯ ಮಂಟಪವಿದೆ (Dancing stage) ಇದು ದೇವರಿಗೆ ನಾಟ್ಯ ಅಥವಾ ನೃತ್ಯ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ 42 ಬೆಣಚು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಒಳ ಚಾವಣಿ (celling)ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತವಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. 12 ಅಡಿ ಅಗಲ 24 ಅಡಿ ಸುತ್ತಳತೆ, 4-5 ಅಡಿ ಆಳವಾದ ಕಮಾನಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಂಬದಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯರಾಣಿ ಶಾಂತಲಾ ದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹದ ಕೆಳಗೆ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. 9 ಅಡಿ ಚಿನ್ನಕೇಶವನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ ಹಾಗೂ ಮಕರ ತೋರಣ ಹೆಚ್ಚು ಆಕರ್ಷಣೆಯುತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದೊಂದು ಕಂಬಗಳು ಒಂದೊಂದು ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮಂಟಪ ಹಾಗೂ ದೀಪಸ್ತಂಭ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕರ್ಷಣೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಸುಮಾರು 4 ರಿಂದ 5 ಎಕರೆ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿದ್ದು, ಇಂದಿನ ಕಾಲದವರ ನಂಬಿಕೆಯಂತೆ ವಾಸ್ತು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು (ಕೆಲ ಮಂದಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ನೋಡುವುದು) ಹೊಂದಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ವಿಕೋಪಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗದೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ನಯ ನಾಜೂಕನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಸಾಗಿದರೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಗಣಿತದ ಬಗ್ಗೆ ಅಂದು ಜನರಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಜ್ಞಾನದ ಅಗಾಧತೆ

ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೆತ್ತನೆಯೂ ಸರಿಯಾದ ಅಳತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಬದ್ಧ ಚಾಕಚಕ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರು ಸರಾಗವಾಗಿ ಹರಿಯಲು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿವಿನ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನಿಗದಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ 5 ಕಿಟಕಿಗಳಿದ್ದು ಬಿರುಗಾಳಿಯನ್ನು ಸರಾಗವಾಗಿ ಹೊರ ಹೋಗಿ ಬರುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಅವರ ಜ್ಞಾನ ಭಂಡಾರದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಚಿನ್ನಕೇಶವ ದೇವರ ಮೂರ್ತಿ

ಮದನಿಕೆ ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಸಳರ ಲಾಂಛನ

ತಲಕಾಡಿನ ಕೀರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ

ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಟಿ. ನರಸೀಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಲೆಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ತಲಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 30ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ದೇವಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಬಸದಿಗಳು ಇದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅದರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಮುಖವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ತಲಕಾಡನ್ನು ಹಿಂದೆ ಗಂಗರು ಮತ್ತು ಚೋಳರು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ನಂತರ ಹೊಯ್ಸಳರು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಬಿಟ್ಟದೇವನ ರಾಣಿಯಾದ ಶಾಂತಲೆ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಇಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯವು ಸುಮಾರು 1911ರ ವರೆಗೂ ಮರಳಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗಿತ್ತು ನಂತರ ಇದನ್ನು ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೆ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ಉತ್ಖನನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಹೊರತರಲಾಯಿತು. ಚೋಳರ ಮೇಲೆ ವಿಜಯ ಸಾಧಿಸಿದ ನೆನಪಿಗೆ ಇದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಚೋಳರ ಸೋಲು ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಗೆಲುವಿನ ಸಂಕೇತವಾಗಿ “ತಲಕಾಡುಗೊಂಡ” ಎಂಬ ಬಿರುದು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮದ್ದೂರು ತಾಲೂಕು ಅರೆತಿಪ್ಪೂರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ತಲಕಾಡು ಯುದ್ಧದ ಗೆಲುವಿಗೆ ಕಾರಣನಾದಂತ ದಂಡನಾಯಕ ಗಂಗರಾಜನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಸುಮಾರು 800 ಎಕರೆ ಪ್ರದೇಶ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಾಲಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಸುಮಾರು 12ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ 1117 ರಲ್ಲಿ

ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಸ್ಥಳ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಬದಲಿಗೆ ಕೀರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ನಕ್ಷತ್ರಾಕಾರ ತಳ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮನವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಕೀರ್ತಿ ನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸನಿಹದಲ್ಲೊಂದು ಪುಟ್ಟ ಬಾವಿಯೂ ಇದೆ. ಶಿವನ 5 ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪುಣ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ತಲಕಾಡು. ತಲ ಮತ್ತು ಕಾಡು ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಬೇಟೆಗಾರರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಮತ್ತು ಆ ಶಿವನ 5 ಮುಖಗಳ ಶಿವನ ಸ್ಥಾಪನೆಗೂ ಇವರೇ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಮೌಖಿಕ ಮಾಹಿತಿ ಇದೆ. ಸದ್ವ್ಯೂತ, ವಾಮದೇವ, ಅಘೋರ, ತತ್ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಈಶಾನ ಎಂಬ ಐದು ಮುಖಗಳಿರುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 9 ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕೀರ್ತಿ ನಾರಾಯಣನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ತಲಕಾಡಿನ ಕೀರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ

ಧರ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಂತಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ರಾಣಿಶಾಂತಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಶಾಂತಲೆಯು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬಸದಿ ಇತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಇಲ್ಲಿ ಬಸದಿ ಎಲ್ಲೂ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಬದಲಿಗೆ ಶಾಂತಲೆಯ ತಂದೆಯವರಾದ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಮಾರಸಿಂಹಯ್ಯನು “ಧರ್ಮೇಶ್ವರ

ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 1123 ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯದ ತಳಪಾಯವು ಆಯತಾಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಈಶ್ವರನ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಹೊಯ್ಸಳರ ಇತರೆ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗಿರುವಂತೆ ಯಾವುದೇ ಕಲಾ ನೈಪುಣ್ಯತೆ ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದ ಕೊರತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳು ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿವೆ. ಸ್ಥಳಿಯರು ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಜಾನುವಾರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದುರಂತ ಎಂದರೆ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಹಿನಿಗೆ ಪರಿಚಯಿಸುವ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವು ನಡೆಯದೆ ಇರುವುದು.

ಧರ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ ದೇವಾಲಯ

ಬೇಲೂರಿನ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ಬಲ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಲೆ ಕ್ರಿ.ಶ.1117 ರಲ್ಲಿ ಅದೇ ವರ್ಷ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕಲಾ ಕುಸುರಿ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣ ಒಂದು ದಂತ ಕತೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ಥಳವಾದ ಚೆನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ

ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಮರಶಿಲ್ಪಿ ಜಕಣಾಚಾರಿ ಮತ್ತು ಆತನ ಮಗ ಡಂಕಣಾಚಾರಿಯ ನಡುವೆ ಶಿಲ್ಪದ ಕೆತ್ತನೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ವಾಗ್ವಾದ ನಡೆದಾಗ ಡಂಕಣಾಚಾರಿ ಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವ ಇರುವ ವಸ್ತುವಿದೆ ಎಂದು ವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಈ ನ್ಯೂನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವಮಾನ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಚೆನ್ನಕೇಶವ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ದೋಷವೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಅದು ರುಜುವಾತಾದರೆ ತನ್ನ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅದು ಸಾಭೀತಾಗುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆ ಜಕಣಾಚಾರಿ ತನ್ನ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಶಾಂತಲೆಯು ಇದೇ ರೀತಿಯ ಮರು ಪ್ರತಿಮೆಯ ಕೆತ್ತನೆ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ ದೇವಾಲಯ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ 4 ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದ ಜಗತಿ ಇದೆ. ನವರಂಗ, ನಕ್ಷತ್ರಾಕಾರದ ತಳ ವಿನ್ಯಾಸ, ಗೋಪುರ, ವಿಮಾನ, ಎತ್ತರದ ಬಾಗಿಲುಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ತೆರೆದ ಬಾಗಿಲುಗಳಿದ್ದವು ಅವುಗಳನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳ 1206 ರಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಸಿದ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲಂಕಾರ ರಹಿತ ಗರ್ಭಗುಡಿಯೊಳಗೆ 6 1/2 ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದ ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ ವಿಗ್ರಹ, ದಶಾವತಾರ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಗರುಡ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಶಾಂತಲೆಯು ಹೊರಡಿಸಿದ ಶಾಸನ ಇದೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಸಂಕೀರ್ಣದಲ್ಲಿ 2 ಗರ್ಭಗುಡಿಗಳು(ಚಿಟಿಫಿಣಣಾಳ) ಇವೆ. ಒಂದು ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿವೆ. ಇದು ದ್ವಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. 2 ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ ಮತ್ತೊಂದು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ

ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇವು ಎರಡೂ ದೇವರಿಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ ದೇವಾಲಯವು ಮುಖ್ಯ ದೇವಾಲಯದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ರಾಣಿ ಶಾಂತಲೆಯ ಪಾತ್ರ ಬಹು ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿದೆ.

ಕಪ್ಪೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ ದೇವಾಲಯ

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲವು ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಯುಗ ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ನಾಡಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇವಾಲಯದ ಕೆತ್ತನೆಯೂ ವಿಸ್ಮಯ ಅನುಭವ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರವಾಸಿಗರನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಸೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಕಲಾ ರಸಿಕರಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಕಣ್ಮಂಡೆ ಸೂರೆಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸರಸ್ವತಿಯ ಪುತ್ರರೆ ಸರಿ. ಹೊಯ್ಸಳರ ಅರಸನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನಿಂದ ಬೆಳೆದುಬಂದ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯವು ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇರು ಶಿಖರ ತಲುಪಿತು. ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನು ತನ್ನ ರಾಣಿ ಹಿರಿಯ ಕೇತಲದೇವಿಯ ಮಹದಾಸೆಯಂತೆ ದ್ವಾರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.1219 ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು.⁴ ಕ್ರಿ.ಶ.1235 ರಲ್ಲಿ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ತಾಯಿ ಕಾಳಲಾದೇವಿಯವರಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು

ಕಣ್ಣೂರಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.⁵ ಕ್ರಿ.ಶ.1233 ರಲ್ಲಿ ಪುನಃ ವೀರ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಣ್ಣೂರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಜಂಬುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸಂಕೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಕರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ವಲ್ಲಾಳೇಶ್ವರ, ಪದಮಲೇಶ್ವರ, ವೀರನರಸಿಂಗೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸೋಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.⁶

ಚಿಕ್ಕ ಶಾಂತಲೆ ಮತ್ತು ಮಗಳು ಬೊಪ್ಪಲೆಯರು ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿದಾಗ ಇವರ ತಾಯಿ ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆಯು ಮಗಳು ಮತ್ತು ಮೊಮ್ಮಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದಳು.⁷ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ರಾಣಿ ಬಮ್ಮಲಾದೇವಿ ನಾಗಮಂಗಲದಲ್ಲಿ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾಳೆ.⁸ ಹೊಯ್ಸಳ ನಾರಸಿಂಹನ ಪ್ರೇಯಸಿ ಮಹಾದೇವಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಗದ ಮಹಿಳೆಯಾಗಿದ್ದು, ಈಕೆಯೂ ಸಹ ಚಟ್ಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾಳೆ.⁹

ಹೀಗೆ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಲಾ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಕೇವಲ ರಾಜರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರದೆ ಅವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ರಾಣಿಯರು, ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಗದ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಕಾರಣರಾಗಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಲೆಯು ಪ್ರಸ್ತುತ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಮಟ್ಟವನ್ನು ತಲುಪಿರುವುದು ಹೆಮ್ಮೆಯ ವಿಷಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಹೊಯ್ಸಳ ರಚನೆಯ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಹರಡಿದ್ದು ಇನ್ನಾದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸರ್ಕಾರ ಮತ್ತು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ

⁵ ಎ.ಕೆ.ವಿ ಬೇಲೂರು ಶ.ಸಂ.115, ಕ್ರಿ.ಶ.1235

⁶ ಎ.ಕೆ.iii, ಪುಟ 8.

⁷ ಎ.ಕೆ.ವಿ ಹಾಸನ, 89,ಯಲಗುಂದ, ಕ್ರಿ.ಶ.1136

⁸ ಗೋಪಾಲ್, ಬಾ.ರಾ. (1993). ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲೆಗಳು. ಸಂ-4, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು.

⁹ ಎ.ಕೆ. ವಿ.ಬೇಲೂರು, ಶಾ.ಸಂ 193, ಹುಲಿಕೆರೆ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1160

⁴ ಸಿಂದಗಿ ರಾಜಶೇಖರ್. (1988). ಕರ್ನಾಟಕದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಚಿತ್ರಕಲೆ.

ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಬೇಕು. “ನಮ್ಮ ನಾಡು ನಮ್ಮ ಹೆಮ್ಮೆ” ಎಂಬಂತೆ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವೇ ಹೊಯ್ಸಳ ಕಲೆಯತ್ತ ತಿರುಗಿ ನೋಡುವಂತಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವ ಪಾರಂಪರಿಕ ತಾಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ 4 ನೇ ತಾಣವಾಗಿ ಮತ್ತು ಭಾರತದ 42 ನೇ ತಾಣವಾಗಿ 2023 ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಶೈಲಿಯ ಬೇಲೂರು, ಹಳೆಬೀಡು ಮತ್ತು ಸೋಮನಾಥಪುರದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಯುನೆಸ್ಕೋಗೆ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿರುವುದು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ಚಿದಾನಂದ ಮೂರ್ತಿ, ಎಂ. (1965). ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ. ಪ್ರಸಾರಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ.
- ಗೋಪಾಲ್ ಬಾ.ರಾ. (1993). ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲೆಗಳು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು.
- ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಆರ್ ಎನ್. (1986). ಶ್ರೀ ಶಿವಗಂಗಾ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಲಾದೇವಿಯ ಅಮರತ್ವ ಶ್ರೀರುದ್ರಾಧ್ಯ.
- ಶಿವಣ್ಣ, ಎಸ್.ಕೆ. (1996). ಹೊಯ್ಸಳ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಸಂಪದ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು.
- ವಸಂತಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಕೆ. (2006). ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೊಯ್ಸಳರ ಬಸದಿಗಳು. ಸುಮುಖ ಪ್ರಕಾಶನ.